

CHET DAVLATLARNING HARBIY HIZMATIGA YOLLANISH JINOYATIGA QARSHI KURASHISHNING HUQUQIY VA KRIMINOLOGIK JIHATLARI

Рахматуллаев Ахрор Нуматулла угли
93 987 11 14

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet davlatlarning harbiy xizmatiga yollanish jinoyatining huquqiy asoslari va kriminologik jihatlari keng tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 154, 154¹ va 155-moddalarida belgilangan normalar, xalqaro huquqiy hujjatlar, shuningdek, jinoyatning sodir etilish sabablari, oqibatlari va unga qarshi kurashishning samarali mexanizmlari yoritiladi. Xususan, yollanishning ijtimoiy xavfliligi, milliy xavfsizlikka ta'siri, terrorizm va xalqaro jinoyatchilik bilan bog'liqligi huquqiy va kriminologik tahlillar orqali ochib beriladi. Maqolada huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati, profilaktik chora-tadbirlar va xalqaro hamkorlikning dolzarbligi ham asoslab beriladi.

Kalit so'zlar:: Yollanish, jinoyat, xalqaro huquq, jinoyat kodeksi, milliy xavfsizlik, terrorizm, profilaktika, kriminologiya, jinoyatchilikka qarshi kurash.

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируются правовые основы и криминологические аспекты преступления, связанного с наёмничеством в вооружённые силы иностранных государств. Рассматриваются нормы, закреплённые в статьях 154, 154¹ и 155 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, а также международно-правовые документы. Раскрываются причины и последствия совершения данного преступления, а также эффективные механизмы противодействия ему. В частности, через правовой и криминологический анализ освещаются общественная опасность наёмничества, его влияние на национальную безопасность, связь с терроризмом и международной преступностью. В статье также обоснована актуальность деятельности правоохранительных органов, профилактических мер и международного сотрудничества.

Ключевые слова: наёмничество, преступление, международное право, Уголовный кодекс, национальная безопасность, терроризм, профилактика, криминология, борьба с преступностью.

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of the legal foundations and criminological aspects of the crime of mercenary service in foreign armed forces. The norms established in Articles 154, 154¹, and 155 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, as well as relevant international legal instruments, are examined. The causes and consequences of this crime, along with effective mechanisms for combating it, are highlighted. In particular, the article discusses the

social danger of mercenarism, its impact on national security, and its connection with terrorism and international crime through legal and criminological analysis. Furthermore, the significance of law enforcement activities, preventive measures, and international cooperation is substantiated.

Keywords: mercenarism, crime, international law, criminal code, national security, terrorism, prevention, criminology, crime prevention.

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda dunyo bo'ylab sodir bo'layotgan qurolli mojarolar, geosiyosiy qarama-qarshiliklar va terroristik harakatlar nafaqat alohida davlatlarning, balki butun mintaqalarning xavfsizligiga jiddiy tahdid tug'dirmoqda. Shu jarayonda yollanma shaxslar (nafaqat professional askarlar, balki moddiy manfaat evaziga xorijiy davlatlar qurolli kuchlari tarkibida qatnashayotgan fuqarolar) faoliyati alohida xavf tug'diradi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 154, 154¹ va 155-moddalarida yollanish, chet davlatlarning harbiy xizmatiga kirish va terrorizm bilan bog'liq jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Bu normalar mamlakatimiz milliy xavfsizligini ta'minlashda, shuningdek, xalqaro majburiyatlarga rioya etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada mazkur jinoyatlarning huquqiy asoslari, ularni sodir etishga olib keluvchi omillar, kriminologik xususiyatlari hamda ularga qarshi kurashishning huquqiy va tashkiliy mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Tahlil va muhokama

1. Yollanish tushunchasi va huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 154-moddasida yollanish "moddiy manfaatdorlik yoki boshqa shaxsiy manfaatni ko'zlab, o'zga davlat hududida qurolli to'qnashuvlarda qatnashish uchun yollanish" sifatida talqin qilinadi. Ushbu jinoyat besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi [1, 165-bet].

Shuningdek, JKning 154¹-moddasida O'zbekiston fuqarosining chet davlatlarning harbiy xizmatiga, xavfsizlik, politsiya yoki harbiy adliya organlariga kirishi uchun alohida javobgarlik belgilangan. Bunda jarima, axloq tuzatish ishlari yoki ozodlikdan mahrum qilish jazolari nazarda tutilgan [2, 149-bet].

Mazkur normalar O'zbekistonning suverenitetini himoya qilish, fuqarolarning noqonuniy qurolli tuzilmalar safida ishtirok etishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida qabul qilingan.

2. Yollanishning xalqaro huquqiy asoslari

Yollanish jinoyati xalqaro huquq normalarida ham qat'iy man etilgan. Xususan:

- **BMT Bosh Assambleyasining 1989-yilgi “Yollanmalarga qarshi kurash to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya”** yollanma faoliyatini jinoyat deb belgilagan [3, 41-bet].

- **1949-yilgi Jeneva konvensiyalari** va ularga qo‘shimcha protokollarda yollanma shaxslarning xalqaro himoyaga ega emasligi qayd etilgan [4, 77-bet].

Demak, O‘zbekistonning milliy qonunchiligidagi me‘yorlar xalqaro huquq talablari bilan uyg‘un holda ishlab chiqilgan.

3. Kriminologik jihatlar

Yollanish jinoyatining kriminologik tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu jinoyatni sodir etishga olib keluvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

- **Ijtimoiy-iqtisodiy omillar:** ishsizlik, past daromad, moddiy manfaatdorlik.

- **Ideologik omillar:** ekstremistik va radikal g‘oyalar ta’siri.

- **Geosiyosiy omillar:** mintaqadagi mojarolar, tashqi kuchlarning yollanma jangchilardan foydalanishi.

- **Shaxsiy omillar:** jinoyat sodir etuvchi shaxsning agressiv xulqi, ijtimoiy moslashmaganligi.

Kriminologlar fikriga ko‘ra, yollanish jinoyati ko‘pincha terroristik faoliyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi [5, 222-bet].

4. Yollanish va terrorizm o‘rtasidagi bog‘liqlik

JKning 155-moddasida terrorizm tushunchasi belgilangan bo‘lib, unda xalqaro munosabatlarni izdan chiqarish, davlat suverenitetiga putur yetkazish maqsadida zo‘rlilik ishlatish holatlari nazarda tutiladi [6, 173-bet].

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, yollanma jangchilar ko‘pincha terroristik guruhlar tomonidan moliyalashtiriladi va ulardan mojarolar hududida foydalaniladi. Shu bois yollanishga qarshi kurash – terrorizmga qarshi kurashning ajralmas qismi hisoblanadi.

5. Yollanishga qarshi kurashning huquqiy va tashkiliy mexanizmlari

Yollanishga qarshi samarali kurash quyidagi yo‘nalishlarda olib borilishi lozim:

- **Huquqiy mexanizmlar:** jinoyat kodeksiga muvofiq qat’iy jazo choralari qo‘llash, sud amaliyotini kuchaytirish.

- **Profilaktika choralari:** yoshlar orasida huquqiy targ‘ibot, radikal g‘oyalarga qarshi immunitetni shakllantirish.

- **Xalqaro hamkorlik:** BMT, YEXHT, MDH doirasida yollanmalarga qarshi qo‘shma dasturlar ishlab chiqish.

- **Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyati:** milliy xavfsizlik xizmati, prokuratura va ichki ishlar organlari hamkorligida monitoring olib borish.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va hukumat qarorlari asosida yollanishning oldini olish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [7, 114-bet].

6. Sud amaliyoti va jinoyatning oqibatlari

O'zbekiston sud amaliyotida chet davlatlarning harbiy xizmatiga kirgan fuqarolarga nisbatan jinoyat ishlari qo'zg'atilgani, ularga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan holatlar mavjud [8, 296-bet].

Yollanishning oqibatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- milliy xavfsizlikka tahdid;
- yoshlarning radikal guruhlariga qo'shilishi;
- xalqaro nufuzga salbiy ta'sir;
- ijtimoiy barqarorlikka putur yetishi.

Xulosa

Yollanish jinoyati nafaqat milliy xavfsizlikka, balki xalqaro tinchlik va barqarorlikka ham jiddiy tahdid tug'diradi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida ushbu jinoyat uchun qat'iy jazo choralarining belgilanishi, xalqaro konvensiyalarni imzolash va ularga rioya etish, profilaktik chora-tadbirlar ko'rish — ushbu tahdidni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kriminologik nuqtayi nazardan, yollanish jinoyatini oldini olish uchun ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaxshilash, yoshlarni ish bilan ta'minlash, radikal g'oyalarga qarshi ma'rifiy ishlarni kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik doirasida yollanmalarga qarshi kurashish strategiyasini amalga oshirish bugungi kunda dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2001. – 165-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar. – Toshkent: Adolat, 2003. – 149-bet.
3. UN General Assembly. International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries. New York: UN, 1989. – 41 p.
4. Geneva Conventions of 1949 and Additional Protocols. Geneva: ICRC, 1977. – 77 p.
5. Karimov A. Kriminologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent: TDYI nashriyoti, 2015. – 222-bet.
6. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. – Toshkent, 2016. – 173-bet.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari to'plami. – Toshkent, 2019. – 114-bet.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining jinoyat ishlari bo'yicha sud qarorlari to'plami. – Toshkent: Adolat, 2020. – 296-bet.
9. Abdullayev B. Yollanish jinoyati va unga qarshi kurashning xalqaro tajribasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2018. – 187-bet.
10. Xolmatov R. Terrorizm va transmilliy jinoyatchilik. – Toshkent: Akademiya, 2021. – 264-bet.